

ДОСЛІДЖЕННЯ АНТРОПОЛОГІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ З ҐРУНТОВОГО НЕКРОПОЛЮ РАННЬОСКІФСЬКОГО ЧАСУ У ПОЛТАВІ

Результати антропологічних та одонтологічних визначень кісткових решток з поховань ґрунтового некрополя скіфського часу, виявленого у Полтаві восени 2015 р.

Ключові слова: ранньоскіфський час, Полтава, антропология, некрополь, поховання.

Вступ. Однією з досить важливих проблем у вивченні стародавніх некрополів є встановлення загального і фізичного стану стародавнього населення, що їх залишило. Останнім часом, разом із традиційними методами досліджень, до вирішення зазначеної проблеми долучаються і нові методики, введені до наукового обігу антропологами [1; 2; 3]*. Спробі вивчення стану здоров'я населення скіфського часу, що проживало на території Полтави у другій чверті I тис. до н. е., і представники якого були поховані в ґрунтових могилах (що, є загальним рідкісною знахідкою) на ділянці будівництва по вул. Комсомольська, 22, саме і присвячена ця невелика робота.

Матеріали та методи. Для аналізу надані неповні, фрагментовані, зіпсовані впливом несприятливих факторів зовнішнього середовища антропогенними чинниками процесу урбанізації, скелети чотирьох людей (як показала ідентифікація, здебільшого кісткові уламки), що датуються кін. VII-поч. VI ст. до н.е. На час поховання побічно

* Патент на корисну модель № 81544 UA, МПК (2013,01), А61С 9/00. Спосіб вивчення назубних відкладень, № u 2012 12269, заяв. 26.10.2012, опубл. 10.07.2013. Бюл. № 13 // Каськова Л. Ф., Артем'єв А. В., Зайцев А. В.; Свідоцтво про реєстрацію автор. права на твір № 62678 від 26.11.2015. Науковий твір «Спосіб прогнозування захворюваності на карієс з використанням багатофакторного математичного аналізу (із застосуванням факторів карієсу, що простежені в різні історичні епохи)» / Л. Ф. Каськова, А. В. Артем'єв, № 63143 заяв. 28.09.2015; Свідоцтво про реєстрацію автор. права на твір № 62679 від 26.11.2015. Науковий твір «Класифікація карієсу з урахуванням історичного періоду виникнення» / Л. Ф. Каськова, А. В. Артем'єв, № 63144 заяв. 28.09.2015.

вказують і результати антропологічного порівняння*. Для співставлень залучені антропологічні матеріали скіфської доби з ґрунтовихмогильників в ур. Перещепине [6, с. 142–144] та Поле 2-ї бригади поблизу с. Більськ Котелевського району [7, с. 75, 76–78]. Розглядалися статевовікові характеристики, відмінні особливості кістках скелетів, можливі ознаки патології. Для визначень застосовано стандартний набір маркерів, якими користуються в Лабораторії медичної та історичної антропології Центру охорони та досліджень пам'яток археології Управління культури Полтавської облдержадміністрації**.

Результати аналізу.

1. Поховання 1. Для аналізу збереглися частини мозкового відділу черепа, зуби (прикус постійний). Кісткові тканини мають сліди забарвлення зеленого кольору – свідчення того, що поруч протягом тривалого часу знаходились вироби з кольорових металів.

Вік. Аналіз термінів зарощення збережених часток швів черепа, стертість зубів вказували на вік людини 16–18 років на момент смерті.

Стать. Серед можливих для визначень ознак, залишилися тільки показники описового морфологічного характеру в зубах людини [4], що дозволяють визначити належність кісткового скелету особі жіночої статі. Отже, скелет з поховання 1 належав молодій жінці у віці 16–18 років.

Встановлені особливості. Має місце зубний мінералізований наліт на всіх зубах у вигляді «тонкої лінії».

2. Поховання 2. Антропологічні матеріали представлені мозковим черепом, частиною нижньої кінцівки, хребцем крижової кістки дорослої людини. З-поміж кісток із заповнення поховання робітниками взята також кістка дрібної рогатої худоби – вівці або кози свійської.

* Свідоцтво про реєстрацію автор. права на твір № 62680 від 26.11.2015. Науковий твір «Характеристика карієсу в Україні від епохи міді до середньовіччя («Карта захворювання на карієс у історичному аспекті»)» / Л. Ф. Каськова, А. В. Артем'єв, № 63145 заяв. 28.09.2015. ** Свідоцтво про реєстрацію автор. права на твір № 44677 від 11.07.2012. Науковий твір «Схема вивчення стану зубощелепної ділянки у давніх людей (за антропологічними матеріалами)» / Л. Ф. Каськова, А. В. Артем'єв, № 44954 заяв. 11.05.2012; Свідоцтво про реєстрацію автор. права на твір № 45343 від 27.08.2012. Науковий твір «Класифікація мінералізованих зубних відкладень за локалізацією та за формою обхвату поверхні зубів», № 45724 заяв. 27.06.2012; Свідоцтво про реєстрацію автор. права на твір № 52023 від 04.11.2013. Науковий твір «Шкала ступеню вираженості м'язового рельєфу на кістках лицевого скелету давньої людини для визначення навантажень на зубо-щелепну ділянку» / Л. Ф. Каськова, А. В. Артем'єв, № 52374 заяв. 04.09.2013.

Вік. Аналіз внутрішньої речовини кісток, збережених швів вказує на вікові параметри людини близько 25–30 років.

Стать. Ступінь грацильності й ознаки збереженої частини черепасвідчать за належність індивіда до осіб жіночої статі.

Зріст. Встановлено зріст, який за життя становив 156,0–162,0 см. Отже, скелет з поховання 2 належав жінці у віці 25–30 років, зростом 156,0–160,0 см.

Встановлені особливості. Не виявлені.

3. Поховання 3. Для визначень наданий фрагмент лівої стегнової кістки.

Вік. Ступінь формування внутрішньої речовини кістки вказує на вік у 35–40 років.

Стать. Ступінь масивності кістки, імовірно, свідчить про належність скелету особі чоловічої статі.

Зріст. За життя становив приблизно 158,0–162,0 см. Отже, скелет з поховання 3, припустимо, належав чоловіку у віці 35–40 років, зростом 158,0–162,0 см.

Встановлені особливості. У кістці виявлені ознаки, що вказують на належність людини до професійних вершників. У свою чергу, цезміцнює висновок щодо належності об'єкта досліджень до числа осіб чоловічої статі.

4. Поховання 4. Наявні нижня щелепа людини, без 37, 38, 47, 48 зубів (за класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я) та уламки кісток нижнього поясу скелету (довгих трубчастих кісток ніг).

Вік. І ступінь стертості зубів і ступінь сформованості швів кісток, формування внутрішньої речовини кісткової тканини вказує на досягнення індивідом віку у 50–55 років.

Стать. Будова щелепи, ознаки у фрагментах кісток ніг (наприклад, розмір шийки стегна) мають жіночі маркери. Отже, скелет з поховання 4 належав жінці віком 50–55 років.

Встановлені особливості. Зуби 37, 38, 47, 48 втрачені задовго до смерті. Луночки зубів зтягнулися повністю, що є свідомством терміновтрати зубів за два і більше років до смерті. Зубний мінералізований аліт відзначений на всіх зубах у вигляді «тонкої лінії».

Аналіз результатів та висновки. Результати порівняння кісткових решток населення скіфського часу з території Полтави, Перещепинського ґрунтового некрополю, кількох захоронень з ур. Поле 2-ї бригади [7, с. 75] показали повну схожість представників цих груп населення. Спільними визначеними прикметами є невисокий зріст людей (не вище середнього), форма і локалізація зубних мінералізованих відкладень (зубного каменю, на усіх зубах, що збереглися для спостережень) [5].

За цими ознаками населення могильників у Полтаві і Більську повністю ідентичне, що не може бути випадковим збігом.

Отримані паралелі вказують на подібність певних культурних звичаїв, способів приготування та термінів споживання їжі, правил догляду за зубами у представників населення скіфського часу віддалених на 60 км одна від одної територій Поворскля.

Література

1. Бужилова А. П. Палеопатология в биоархеологических реконструкциях / А. П. Бужилова // Историческая экология человека: Методика биологических исследований. – М., 1998. – С. 138–140.
2. Бужилова А. П. Средневековое впускное погребение из Кара-Тобе (биоархеологическая реконструкция особенностей погребального обряда) / А. П. Бужилова, С. Ю. Внуков, Е. Е. Антипина // Погребальный обряд. Реконструкция и интерпретация древних идеологических представлений: сб. науч. ст. – М. : Восточная литература, 1999. – С. 229–245.
3. Бужилова А. П. Homo Sapiens: История болезни / А. П. Бужилова; РАН, Ин-т археол. – М. : Языки славян. культуры, 2005. – 320 с.
4. Дмитренко С. В. Анатомия зубов человека / С. В. Дмитренко, А. И. Краюшкин, М. Р. Сапин. – М.; Ниж. Новгород, 2000. – 193 с.
5. Каськова Л. Ф. Характеристика минерализованных зубных отложений у жителей Украины исторических эпох меди – позднего средневековья / Л. Ф. Каськова, А. В. Артемьев // Мат-лы науч.-практ. конф. Центрального Федерального округа Российской Федерации с между-народным участием: «Социальные аспекты современной российской стоматологии: опыт, проблемы, пути решения». – Россия, г. Тверь, 12–13 мая, 2011 года. – Тверь : ООО «Заповедник Времени», 2011. – С. 42.
6. Кулатова І. М. Кургани скіфського часу західної округи Більського городища / І. М. Кулатова, О. Б. Супруненко; ЦП НАНУ і УТОПК; ЦОДПА; [відп. ред. С. А. Скорий]. – К. : ЦП НАНУ і УТОПК, 2010. – 200 с., VI кол. вкл.
7. Супруненко О. Б. Культові і поховальні об'єкти на пізньоскіфському поселенні в ур. «Поле 2-ї бригади» / О. Б. Супруненко // АДБГ – 2013: зб. наук. пр. / ЦП НАНУ і УТОПК; ІКЗ «Більск»; [наук. і відп. ред. О. Б. Супруненко, ред. кол.: В. В. Вожаденко, І. І. Корост, Г. І. Фасій та ін.] – К.; Котельва : ЦП НАНУ і УТОПК, 2014. – С. 65–82.

А. В. Артемьев, А. В. Зайцев
**Исследование антропологических материалов
из грунтового некрополя раннескифского времени в Полтаве**

Резюме

Работа посвящена изучению проблем физического состояния населения скифского времени, погребенного в грунтовых могилах в черте главного исторического ареала г. Полтава. По имеющимся признакам изученный контингент идентичен населению территории и округи Бельского городища, что не может быть простым совпадением. Полученные параллели указывают на сходство некоторых культурных обычаев в приготовлении и потреблении пищи, правилах ухода за зубами.

Ключевые слова: раннескифское время, Полтава, антропология, некрополь, погребения.

A. V. Artemyev, A. V. Zaitsev
**Anthropological study of materials from cemetery without mounds of Poltava
set-tlement of Early Scythian time**

Summary

The work is devoted to studying the problems of the physical condition of the population of the Scythian period, buried in ground graves within the boundaries of the main historic area Poltava. According to the new evidences the studied population contingent identical to the territory and the district of Bilska Hillfort that may not be a coincidence. These parallels point to the similarity of some cultural practices in the preparation and consumption of food, the rules of the dentifrice.

Keywords: Early Scythian time, Poltava, anthropology, necropolis, burial.